

Miklós Péter:

A katolikus egyház Hódmezővásárhelyen (1944–1950)

**Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ – Emlékpont,
Hódmezővásárhely, 2018 (104 oldal)**

Az elmúlt évtizedben a magyarországi egyháztörténet-írás valódi növekedési ágazattá vált. Különösen igaz ez az 1945 utáni időszakra, a diktatúra éveire, melyek hosszú időn át tabut képeztek és mindmáig számos feldolgozatlan, kibeszéletlen témát tartogatnak az újabb és újabb történetírói generációk számára. A fehér foltok felszámolására, az 1945 utáni útkeresés, majd a szenvedéstörténet bemutatására és a diktatúra valós működésének ismertetésére tesz kísérletet Miklós Péter új kötete is, mely az Emlékpont Könyvek sorozat kilencedik köteteként a hódmezővásárhelyi katolikus egyház megpróbáltatásait mutatja be. A szerző immár lassan két tucat önálló kötete mindvégig a térség, a dél-alföldi régió történetének egyes elemeit igyekszik feltárni és ezen belül is különösen jelentős a 20. század nagy kataklizmáihoz fűződő történések vizsgálata.

A jelen munkában a szerző több szálon és különböző minták segítségével vázolja fel a korszak magyar katolikus közéletét, ezen belül is domináns a helytörténeti elem: különösen a hódmezővásárhelyi intézményeket, ezek személyi adottságait, majd az ezek ellen irányuló kommunista támadásokat vizsgálja. Majd bemutatja az egyházi iskolák államosításának helyi következményeit, a domonkos nővérek és a jezsuiták elleni fellépést, a katolicizmus végleges visszaszorítását a közéletből az Állami Egyházügyi Hivatal létrehozásáig. Ehhez egyfelől a korszak jelentős magyar szakirodalmára támaszkodik, továbbá részletesen kerül feldolgozásra a helyi sajtó, a népbíróságok levéltári dokumentumai, illetve olyan, egyházi és világi közgyűjteményekben őrzött levéltári források, melyek mindeddig feltáratlanok voltak és új ismereteket nyújthatnak a korszakkal kapcsolatban.

A kötet első fejezete a katolikus politizálás körülményeit és lehetőségeit mutatja be, mely során kiderül, hogy a háború végén, a „korlátozott demokrácia” időszakában nem volt egységes a katolikus tábor politikai jelenléte. Az új viszonyok közé illeszkedve a Barankovics István által életre hívott Demokrata Néppárt elsősorban a „progresszív”, „modern”, „republikánus” vonalat kívánta erősíteni és így vált a mozgalom helyi meghatározó szereplőjévé Bálint Sándor néprajzkutató és művészettörténész. Ez az út egyértelműen elvált a konzervatív, királpárti és minden tekintetben antikommunista Mindszenty József esztergomi érsek irányvonalától, ami komoly megosztottsághoz vezetett a koalíciós időszak alatt. A szerző számos forrással, korabeli dokumentummal mutatja be a két utat: méltatja Mindszenty hercegprímást, aki mindvégig „a lelkiis-

meret hangjaként igyekszik megszólalni” (17.o.), valamint igyekszik Bálint Sándor politikáját is beilleszteni a magyar kereszténydemokrata kánonba, mint „szellemileg nyitott européer mentalitású” (20.o.) gondolkodót.

A kötet második fejezete az országos politika körülményei közepette a helyi viszonyokra irányítja a figyelmet: bemutatja a korszakban az egyházkormányzatot irányító váci püspököt, Pétery Józsefet, majd a három helyi plébánost, akik számos esetben váltak az események meghatározó alakítóivá: Cseh András, Lancz Kálmánt és Zsiros Ferencet. Különösen értékes a források tekintetében Zsiros Ferenc feljegyzéseinek sora, melyekből nyomon követhető a szovjet bevonulás és megszállás, a mindezettel együtt járó kaotikus állapot, a világi papság jelentős részének elmenekülése és az ebből fakadó paphiány, valamint, hogy mindezek ellenére az egyházi életet igyekeztek a jezsuiták segítségével fenntartani.

Ennek a kitartásnak is köszönhető, hogy a következő fejezetben Miklós Péter már a korszak sikereiről is be tud számolni: az egyre intenzívebb törekvésekről, hogy az egyház teljes egészében visszatérjen a helyi társadalom életébe, újra beindítsa a hitéletet és sikeresen újjá szervezze a lelkipásztori teendőket nemcsak a városban, de a tanyavilág híveinek körében is. Az eredmény nem maradt el, ugyanis minden egyházzellenes törekvés és támadás ellenére 1949 nyarán „Újváros városrészben önálló kápolna létesítésének igénye – és egy a helyére majdan építendő templom terve – merült föl” (38.o.), ami komoly fegyverténynek látszik az adott kor körülményei közepette. Pétery József váci püspök engedélyezte is a kiegészítő kápolna létesítését, a templomépítést azonban a rendszer már adminisztratív intézkedésekkel megakadályozta.

Ebben az időszakban már rendkívül intenzív volt a „klerikális reakció” elleni fellépés, aminek egyik eszköze a helyi sajtó volt. Ebben nemcsak a hercegprímás és további megyéspüspökök ellen intéztek egyre gyakrabban heves kirohanásokat, de számtalan esetben az alsópapság is pellengérré került. A fejezet igen gazdag forrásanyagából és az idézett példák sorából kiviláglík, hogy a kommunista párt miként igyekezett sajtókampányok, helyi agitáció, egyes ügynökök beépítése, majd végül perek segítségével minden felekezetet megfélemlíteni, a népfrentpolitikára kötelezni és a társadalom perifériájára szorítani. Ebben a folyamatban sajátos helyet foglalnak el a népbíróságok, melyek működésére és a katolikus klérus elleni fellépésére külön fejezetben tér ki a szerző. Az egyházi vezetők esetében általában a hivatkozási alapot az 1946:VII. tc., vagyis a köztársaság és a demokratikus államrend büntetőjogi védelméről szóló törvény jelentette. A helyi reformátusok mellett a fő támadás a katolicizmus ellen irányult, ugyanis „ennek hierarchikus centralizáltsága

és külföldi kapcsolatrendszere (a római Apostoli Szentszéktől érkezett központi irányelvek) stabil erkölcsi, anyagi és politikai háttérrel biztosított” (60.o.), ami miatt megtörése igen nehézkes és elhúzódó folyamat volt. Ennek példáit mutatja be Miklós Péter a Hódmezővásárhelyen 1948 végén jezsuita szerzetesek ellen indított népbírósági perek révén.

A következő fejezet az egyházi iskolák államosítása és a szerzetesrendek felszámolása kapcsán mutatja be a rendszer működését konkrét hódmezővásárhelyi példák segítségével. Előbb a domonkos nővérek elleni fellépést és az általuk vezetett leányiskola és internátus sorsát ecseteli a szerző. Ennek nyomán világossá válik az a végtelen cinizmus és szándékos rosszindulat, amellyel az új rezsim potentátjai még az iskolába való belépést és a diákokkal való bárminemű kapcsolatot megtiltottak a szerzetesnővéreknek. Hasonló volt a bánásmód a jezsuiták által vezetett katolikus iskolával is, ahol az államosítást követően „a pártállami hatalom ugyanis mindent megtett a hitoktatás ellehetetlenítéséért” (71. o.). Végül a szerzetesrendek feloszlatását követően mind a nővéreknek, mind a jezsuitáknak távozniuk is kellett a városból.

A kötet utolsó fejezetében Lancz Kálmán belvárosi plébános feljegyzései segítségével konkrét statisztikai adatsorokkal nyerhetünk betekintést a hódmezővásárhelyi hétköznapi eseményeibe, miként igyekezett a helyi párthatalom nehezíteni, sőt ellehetetleníteni a vallásosság megélését. Ilyen példák a körmenetek esetében a kivilágítás megtagadása, a keresztlők és a házasságkötések esetében az ideológiai nyomás hatására ezek drasztikus visszaesése, valamint a hitoktatásban résztvevők számának csökkenése.

Miklós Péter könyvét egy függelék zárja, melyben Zsíros Ferenc jezsuita feljegyzéseit ismerhetjük meg 1956-ból. A rövid naplószerű bejegyzések új, személyes szempontokkal bővítik a forradalom és szabadságharc időszakának jól ismert eseményeit, árnyalják az egyes szereplőkről alkotott képünket. Ezt egészítik ki a kötet végén a főszereplők fényképei, egyes fontos dokumentumok részletei.

A munka egésze során megmutatkozik Miklós Péter történetírói erénykatalógusa: a forrásokhoz ragaszkodva, korabeli hangulatelemeket pontos idézetekkel visszaadva szemlélteti az olvasó számára az események láncolatát. Mindeközben tárgyilagos marad és az értékítéletek meghozatalát a bemutatott levéltári anyagok alapján az olvasóközönségére bízta. Mindezek alapján a kötet fontos hozzájárulás Hódmezővásárhely és környéke helytörténetéhez, továbbá újabb mozaikkő a korszak egyháztörténetének minél alaposabb megismeréséhez.